

Η εδραίωση της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας ως εγγύησης της Ελευθερίας

Προκόπιος Παυλόπουλος, τ. Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Ομότιμος Καθηγητής Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ

Το «ιδεολογικό» υπόβαθρο της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, και ιδίως εκείνο που αφορά τους άρρηκτους δεσμούς της με την Ελευθερία, είχε διαμορφωθεί αρκετά χρόνια πριν ξεκινήσουν οι διεργασίες -κατά κανόνα «επαναστατικές», τουλάχιστον σε ό,τι αφορά την Ηπειρωτική Ευρώπη- ολοκληρωμένης θεσμικής και πολιτικής εδραίωσής της. Επίσης, είχε προηγηθεί η εν σπέρματι εμφάνιση και εκείνου του, εξίσου θεμελιώδους, χαρακτηριστικού της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, το οποίο αφορά την εσωτερική της δομή, ως διαδικασίας μετάβασης από τον «κυρίαρχο Λαό» στα εκλεγμένα από αυτόν όργανα άσκησης της κατ' αυτόν τον τρόπο δημοκρατικώς νομιμοποιημένης κρατικής εξουσίας, ήτοι του χαρακτηριστικού της Αντιπροσώπευσης. Κατά την ορθότερη, αλλά και επικρατέστερη, εκδοχή, το «σπέρμα» της Αντιπροσώπευσης είχε γεννηθεί μέσα στα καθολικά μοναστήρια κυρίως κατά την διάρκεια του 16^{ου} αιώνα, όταν οι καθολικοί μοναχοί, διεκδικώντας το αυτοδιοίκητο κάθε καθολικής μονής, καθιέρωσαν το έθιμο -μέρος του κανονικού δικαίου της εποχής- της εκλογής των μοναστηριακών αρχών, κατ' εξοχήν δε του επικεφαλής ηγουμένου. Ως το τέλος του 18^{ου} αιώνα, η Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία είχε πλέον εδραιωθεί, με σχεδόν πλήρως διαμορφωμένα τα βασικά συστατικά της στοιχεία, πρωτίστως με τα στοιχεία της εγγύησης της Ελευθερίας μέσω της άσκησης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της δημοκρατικώς νομιμοποιημένης εκλογής των οργάνων άσκησης της κρατικής εξουσίας.

I. Η «πορεία γέννησης» της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας.

Έχει δημιουργηθεί, τουλάχιστον σ' έναν όχι αμελητέο κύκλο μελετητών, η εντύπωση ότι η Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία «γεννήθηκε» μέσ' από κλασικές επαναστατικές διαδικασίες,

συνδυάζοντας, με μεγάλη δόση αυθαιρεσίας ως προς την ιστορική και πολιτική ακρίβεια εν προκειμένω, τις τρεις Επαναστάσεις, την «*Ένδοξη Επανάσταση*» της Αγγλίας, το 1688, την *Αμερικανική Επανάσταση*, το 1776 και την *Γαλλική Επανάσταση*, το 1789. Η αλήθεια είναι όμως ότι υπάρχει μεγάλη απόσταση μεταξύ των ως άνω τριών επαναστατικών διαδικασιών, η οποία μάλιστα είχε, όπως είναι ευνόητο, σημαντικές επιπτώσεις ως προς το καθεστώς της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας που «γέννησε» καθεμιά από αυτές. Συγκεκριμένα:

A. Η «*Ένδοξη Επανάσταση*» στην Αγγλία και η ιδιοσυστασία της Αμερικανικής Επανάστασης.

Τα ίδια τα ιστορικά γεγονότα αποδεικνύουν ότι η Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία στην Αγγλία, με «*μήτρα*» την «*Ένδοξη Επανάσταση*» το 1688, δεν προέκυψε μέσ' από γνησίως επαναστατική διαδικασία, ιδίως αν θεωρηθεί -και πρέπει, βεβαίως, να θεωρηθεί, από θεσμική και πολιτική άποψη- ως τέτοια εκείνη της Γαλλικής Επανάστασης του 1789. Το συμπέρασμα αυτό μπορεί να συναχθεί από τις εξής, ιστορικώς δεδομένες, διαπιστώσεις:

1. Η «*Ένδοξη Επανάσταση*».

Η «*Ένδοξη Επανάσταση*» («*Glorious Revolution*»), το 1688, είχε ως στόχο και αποτέλεσμα όχι την ανατροπή του βασιλικού καθεστώτος στην Αγγλία, αλλά την εκθρόνιση του βασιλιά Ιακώβου Β'. Εκθρόνιση, η οποία οφειλόταν όχι μόνο στις αυταρχικές μεθόδους που χρησιμοποιούσε κατά την διακυβέρνηση ο Ιάκωβος ο Β', αλλ' ακόμη περισσότερο στον έντονο Ρωμαιοκαθολικισμό του -εντεινόμενο από τις στενές σχέσεις του με την Γαλλία- εντελώς αντίθετο προς το προτεσταντικό συναίσθημα της μεγάλης πλειοψηφίας των Άγγλων της εποχής.

α) Το 1688, ο Ιάκωβος ο Β' απέκτησε γιο, άρα διάδοχο του θρόνου. Ως τότε, οι Άγγλοι ευγενείς ανέχονταν τον

απολυταρχισμό του, με την βεβαιότητα ότι, λόγω έλλειψης διαδόχου, θ' ανέβαινε στον θρόνο η κόρη του Μαρία, προτεστάντισσα σύζυγος του Ολλανδού Κυβερνήτη των Ηνωμένων Επαρχιών των Κάτω Χωρών Γουλιέλμου Γ' της Οράγγης-Νάσσαου, γνωστού ως «Γουλιέλμου της Οράγγης». Η γέννηση του διαδόχου δημιούργησε πλέον την πεποίθηση εγκαθίδρυσης στην Αγγλία μιας αμιγώς Καθολικής Δυναστείας. Η αντίδραση των Άγγλων ευγενών υπήρξε σφοδρή. Η συμμαχία μεταξύ Τόρους και ορισμένων αντιπολιτευόμενων Ουϊγών ζήτησε την στρατιωτική συνδρομή του Γουλιέλμου της Οράγγης, ο οποίος την παρέσχε προθύμως. Υπ' αυτές τις συνθήκες -της λεγόμενης, όχι χωρίς κάποιες δόσεις ανακρίβειας, αναίμακτης επανάστασης- προέκυψε η εκθρόνιση του Ιακώβου του Β' και η ανάρρηση στον θρόνο της Αγγλίας του Γουλιέλμου της Οράγγης, ως Γουλιέλμου Γ'.

β) Με αυτά τα δεδομένα -και όπως ήδη τονίσθηκε- η «*Ένδοξη Επανάσταση*» δεν ήταν μια ανατρεπτική επαναστατική διαδικασία για τον βασιλικό θεσμό εν γένει στην Αγγλία, αφού η συνέχεια της λειτουργίας του θεσμού τούτου ουσιαστικώς διασφαλίσθηκε με την ανάρρηση στον θρόνο του Γουλιέλμου του Γ'. Όμως, η «*Ένδοξη Επανάσταση*», έστω και δίκως ακραιφνώς επαναστατικές διεργασίες, έχει βαρύνουσα σημασία για την πορεία γέννησης της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, επειδή σήμανε το τέλος του απολυταρχικού καθεστώτος του Ιακώβου Β'. Πραγματικά, έκτοτε η Μοναρχία στην Αγγλία ουδέποτε ανέκτησε την πρότερη απόλυτη εξουσία της και το προνόμιο της «*ελέω Θεού*» διακυβέρνησης. Η ανάθεση κρίσιμων, πολιτικώς, αρμοδιοτήτων στο Κοινοβούλιο διαμόρφωσε την αφετηρία μιας πραγματικής Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας, η οποία στην συνέχεια ακολούθησε ανοδική πορεία. Επιπλέον, η «*Ένδοξη Επανάσταση*» επαναβεβαίωσε την θεμελιώδη, θεσμικώς και πολιτικώς, αξία των διατάξεων της «*Magna Carta Libertatum*»,

του αγγλικού Καταστατικού Χάρτη Ελευθεριών του 1215, ο οποίος αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά κανονιστικά κείμενα στην όλη ιστορική πορεία της Δημοκρατίας και του Κράτους Δικαίου. Κορύφωση της ως άνω επαναβεβαίωσης της «*Magna Carta Libertatum*» υπήρξε η θεσμοθέτηση του «*Bill of Rights*», το 1689. Συμπερασματικώς, η Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία οφείλει στην «*Ένδοξη Επανάσταση*» του 1688 όχι τόσο τις «*επαναστατικές*» της καταβολές, όσο την εδραίωση των Κοινοβουλευτικών Θεσμών και των Θεσμών Αντιπροσώπευσης με δημοκρατική νομιμοποίηση, καθώς και την ενίσχυση των εγγυήσεων άσκησης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, επομένως των εγγυήσεων απόλαυσης της Ελευθερίας στην πράξη.

- γ) Αυτή η ιδιόμορφη «*επαναστατική*» διαδικασία εμπέδωσης της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας στο σημερινό Ηνωμένο Βασίλειο μπορεί, έστω και εν μέρει, να εξηγήσει και την ιδιομορφία της έκτοτε διαμορφωμένης -στις γενικές της, τουλάχιστον, γραμμές- έννομης τάξης του, σε σχέση με τις έννομες τάξεις των Κρατών της Ηπειρωτικής Ευρώπης. Και τούτο γιατί αυτή η έννομη τάξη δεν προέκυψε ως πλήρης αντικατάσταση αλλά, πολύ περισσότερο, ως ορθολογικευμένη συνέχεια της προηγούμενης, και σ' επίπεδο κρατικής οργάνωσης και σ' επίπεδο δικαιωμάτων. Έτσι το σημερινό Ηνωμένο Βασίλειο δεν αισθάνθηκε την ανάγκη θέσπισης τυπικού Συντάγματος, όπως συνέβη στα Κράτη της Ηπειρωτικής Ευρώπης, όπου το «*τυπικό*» Σύνταγμα «*επικύρωσε*» θεσμικώς την ανατροπή και εξαφάνιση του «*Παλαιού Καθεστώτος*», κατά την ορολογία Alexis de Tocqueville. Επιπλέον, και συνακόλουθα, δεν κατέστησαν αναγκαίες οι αλλαγές, οι οποίες αφορούσαν την ψήφιση των νόμων υπό συνθήκες που ουδεμία πλέον σχέση θα είχαν με τις κανονιστικές ρυθμίσεις υπό το μοναρχικό καθεστώς, όπως επίσης συνέβη στα Κράτη της Ηπειρωτικής Ευρώπης, που βίωσαν την γνήσιως «*επαναστατική*» μετάβαση

από το μοναρχικό στο δημοκρατικό καθεστώς. Και τούτο έχει ιδιαίτερες επιπτώσεις και στο σύστημα οργάνωσης και λειτουργίας της Δικαστικής Εξουσίας στο σημερινό Ηνωμένο Βασίλειο, όπου ακόμη κυριαρχεί -ως, οιονεί φυσικό, κατάλοιπο της κατά τ' ανωτέρω θεσμικής και κανονιστικής συνέχειας -το «προηγούμενο» («*precedent*») κατά την εν γένει άσκηση της δικαιοδοτικής λειτουργίας από την Δικαστική Εξουσία.

2. Η Αμερικανική Επανάσταση.

Η ιδιοσυστασία της Αμερικανικής Επανάστασης, το 1776, εξηγεί το γιατί η πορεία εγκαθίδρυσης της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας στις ΗΠΑ εμφανίζει περισσότερα κοινά στοιχεία μ' εκείνα που προέκυψαν από την «*Ευδοξη Επανάσταση*» στην Αγγλία, το 1688, παρά μ' εκείνα που προέκυψαν π.χ. από την Γαλλική Επανάσταση του 1789.

α) Κατ' ουσίαν, η Αμερικανική Επανάσταση σηματοδότησε τον πόλεμο ανεξαρτησίας των 13 αποικιών της Αμερικανικής Ηπείρου εναντίον της Μεγάλης Βρετανίας. Έναν πόλεμο, του οποίου σημαντικότερη στιγμή ήταν εκείνη της Διακήρυξης της Ανεξαρτησίας, στις 4 Ιουλίου 1776, ήτοι προ του τέλους του πολέμου. Ως πόλεμος ανεξαρτησίας, η Αμερικανική Επανάσταση δεν έφερε τα χαρακτηριστικά μιας επαναστατικής διαδικασίας εντός ενός συγκεκριμένου Κράτους για την ανατροπή του επικρατούντος συστήματος διακυβέρνησης. Αντιθέτως, ήταν μια πολεμική επιχείρηση ανεξαρτησίας, που είχε ως στόχο -ο οποίος και επιτεύχθηκε- την δημιουργία ενός νέου Κράτους και την *ab initio* σύνταξή του.

β) Ως επαναστατική διαδικασία ανεξαρτησίας, η Αμερικανική Επανάσταση οδήγησε, τόσο μέσω της Διακήρυξης της Ανεξαρτησίας του 1776 όσο και μέσω του πρώτου Αμερικανικού Συντάγματος -που ψηφίσθηκε στις 17 Σεπτεμβρίου 1787 και επικυρώθηκε κατά την διάρκεια του 1788- στην δημιουργία

εντελώς νέων κρατικών θεσμών. Οι οποίοι, όπως ήταν αναμενόμενο, ως προς ορισμένα πολιτικά στοιχεία ακολούθησαν -όσο τούτο ήταν εφικτό, λόγω των ιδιόμορφων κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών συνθηκών- το υπόδειγμα της Χώρας καταγωγής. Ως τέτοια μπορούν να χαρακτηρισθούν κατά πρώτο λόγο η υιοθέτηση του προεδρικού συστήματος διακυβέρνησης, μ' επικεφαλής της Εκτελεστικής Εξουσίας τον Πρόεδρο των ΗΠΑ, κατά το πρότυπο -φυσικά τηρουμένων των αναλογιών, ιδίως δε λαμβανομένου υπόψη ότι ο Πρόεδρος των ΗΠΑ εκλέγεται κατά τακτά χρονικά διαστήματα- της θεσμικώς περιορισμένης Μοναρχίας. Επίσης, η έννομη τάξη των ΗΠΑ φέρει αρκετά από τα χαρακτηριστικά της Έννομης Τάξης της Μεγάλης Βρετανίας, ιδίως σε ό,τι αφορά την λειτουργία της Δικαστικής Εξουσίας και την σημασία του «προηγούμενου» («*precedent*»).

γ) Η δημιουργία ενός νέου, καθ' ολοκληρίαν, Κράτους μέσω της Αμερικανικής Επανάστασης, οδήγησε, κατ' ανάγκην, στην θέσπιση, όπως προελέχθη, τυπικού Συντάγματος, ήτοι καταστατικού χάρτη αυξημένης τυπικής ισχύος, αντίθετα με τα συμβαίνοντα στην Μεγάλη Βρετανία. Και η συνεισφορά του Συντάγματος των ΗΠΑ -μέσ' από τις διαρκείς αναθεωρήσεις του- στην εμπέδωση και εξέλιξη της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, γενικώς, υπήρξε ουσιώδης, και για την ιστορική ακρίβεια καθοριστική. Πρόκειται για συνεισφορά, η οποία αφορά και τις δύο βασικές συνιστώσες της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, δηλαδή από την μια πλευρά την καθιέρωση των αντιπροσωπευτικών θεσμών και τις αντίστοιχες δημοκρατικές εκλογικές διαδικασίες. Και, από την άλλη πλευρά, την συνταγματική κατοχύρωση των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ως μέσων απόλαυσης της Ελευθερίας στην πράξη. Το κυριότερο δε γνώρισμα της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας στις ΗΠΑ ήταν εκείνο, που τόσο εύστοχα παρατήρησε ο Alexis

de Tocqueville, αναλύοντας την λειτουργία των «*θεσμικών αντιβάρων*» («*checks and balances*»), τα οποία εγγυώνται κυρίως η Διάκριση των Εξουσιών και το καθεστώς του Κράτους Δικαίου και της Αρχής της Νομιμότητας.

δ) Ως προς την μέσω του Συντάγματος των ΗΠΑ κατοχύρωση των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, είναι αναγκαία η εξής, άκρως διαφωτιστική για την αμερικανική θεσμική και πολιτική ιδιαιτερότητα, διευκρίνιση: Οι πρώτοι άποικοι από την Μεγάλη Βρετανία, που έφθασαν στο αμερικανικό έδαφος, είχαν βαθιά «*χαραγμένους*» μέσα τους, ως βασικούς για την εν γένει συμπεριφορά τους στο πλαίσιο της κοινωνικής τους συμβίωσης, τους περί των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κανόνες της «*πρώτης Πατρίδας*», οι οποίοι διατυπώθηκαν μετέπειτα γραπτώς στο «*Bill of Rights*» του 1689. Σε τέτοιο μάλιστα βαθμό, ώστε να τους θεωρούν ως οιονεί «*φυσικό δίκαιο*». Αυτός είναι ο λόγος, για τον οποίο όταν διατυπώθηκε, το 1787, το πρώτο Σύνταγμα των ΗΠΑ δεν συμπεριέλαβαν, ως αυτονόητες, διατάξεις περί των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Μόνο τέσσερα χρόνια αργότερα, το 1791, και αφού είχε προηγηθεί η γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη του 1789, συμπεριελήφθησαν, ύστερα από αίτημα της Πολιτείας της Βιρτζίνια, στο Σύνταγμα των ΗΠΑ τα δέκα άρθρα, τα οποία κατοχύρωσαν, ρητώς και ειδικώς, συγκεκριμένα ατομικά δικαιώματα. Επρόκειτο για την πρώτη αναθεώρηση –«*First Amendment*»- του Συντάγματος των ΗΠΑ του 1787.

B. Η Γαλλική Επανάσταση ως γνησίως επαναστατική διαδικασία εμπέδωσης της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας.

Σε αντίθεση προς την «*Ενδοξη Επανάσταση*» του 1688 στην Αγγλία και προς την Αμερικανική Επανάσταση του 1776, η Γαλλική Επανάσταση του 1789, όπως τεκμηριώνουν τα κοινωνικά και

οικονομικά δεδομένα που προκάλεσαν την «έκρηξη» της και η εντεύθεν εδραίωση ενός νέου καθεστώτος δημοκρατικής διακυβέρνησης, συνιστά ιστορικώς μια γνήσιως επαναστατική διαδικασία. Διαδικασία, η οποία κατέληξε στην εμπέδωση θεσμών Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, με τα βασικά διακριτικά γνωρίσματα που την χαρακτηρίζουν ως σήμερα.

1. Η ανατροπή του μοναρχικού καθεστώτος.

Για την ακρίβεια, η Γαλλική Επανάσταση του 1789 είχε ως στόχο την ανατροπή ενός μοναρχικού καθεστώτος διακυβέρνησης για δύο, κυρίως, στενά συνδεδεμένους μεταξύ τους, λόγους:

- α)** Ο πρώτος ήταν οι οιονεί φυσικές απολυταρχικές τάσεις της «ελέω Θεού» Μοναρχίας της εποχής, οι οποίες εκδηλώνονταν όχι τόσο λόγω της νοοτροπίας του Βασιλιά, όσο λόγω της νοοτροπίας της «αυλής» των περί αυτόν ευγενών, που καλλιεργούσαν τον αυταρχισμό για την διαφύλαξη των προνομίων τους, ιδίως σε οικονομικό επίπεδο.
- β)** Και ο δεύτερος -και σπουδαιότερος κατ' ουσίαν- ήταν ο αγώνας της ανερχόμενης αστικής τάξης για την κατάργηση των προνομίων, κυρίως οικονομικών, μέσω του ισχύοντος συστήματος φορολογίας. Με άλλες λέξεις η Γαλλική Επανάσταση του 1789 ήταν έργο κατ' εξοχήν της αστικής τάξης της Γαλλίας για την εγκαθίδρυση ενός καθεστώτος Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, το οποίο θα μπορούσε να εγγυηθεί, υπό όρους αναλογικής ισότητας, τις ατομικές ελευθερίες, ιδίως δε το δικαίωμα στην ιδιοκτησία και στην οικονομική ελευθερία.

2. Γαλλική Επανάσταση και Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία.

Όπως είναι κοινώς γνωστό, η διαδικασία κυοφορίας των θεσμών της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας με «μήτρα» την Γαλλική Επανάσταση του 1789 υπήρξε και μακρά και επώδυνη, λόγω των μεγάλων αναταραχών με τεράστιο ανθρώπινο και κοινωνικό κόστος. Αποτελεί, όμως, γεγονός ιστορικώς αναμφισβήτητο ότι η Γαλλική Επανάσταση του 1789 οδήγησε, εν τέλει, στην εγκαθίδρυση ενός προτύπου Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, το οποίο σύντομα υιοθετήθηκε, υπό παρεμφερείς ή και εντελώς διαφορετικές συνθήκες, από πολλά άλλα Κράτη της Ηπειρωτικής Ευρώπης, και όχι μόνο. Και τούτο διότι αυτό το γαλλικό πρότυπο Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, όπως εμπεδώθηκε σταδιακά, κληροδότησε δημοκρατικούς θεσμούς, οι οποίοι ενίσχυσαν την δημοκρατική άσκηση της κρατικής εξουσίας προς δύο κατευθύνσεις:

α) Πρώτον, προς την κατεύθυνση του δραστικού περιορισμού του επικεφαλής της Εκτελεστικής Εξουσίας -Μονάρχη ή μη- μέσω των αμιγώς κοινοβουλευτικών διαδικασιών, οι οποίες περιήλθαν σε συλλογικά σώματα εκλεγόμενα ευθέως από τον Λαό κατά τακτά χρονικά διαστήματα. Ήτοι συλλογικά σώματα με γνησίως δημοκρατική νομιμοποίηση και εξουσίες αντιπροσώπευσης, που ήταν απολύτως συμβατές με τις αρχές της «*αναδυόμενης*» Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας.

β) Δεύτερον, προς την κατεύθυνση της, μέσω των θεσμών της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, εγγύησης της απόλαυσης της Ελευθερίας, υπ' όλες της τις εκφάνσεις. Η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη του 1789 υπήρξε ένα εμβληματικό, κυριολεκτικώς, «*πρόπλασμα*» για την θεσμική κατοχύρωση και για την αποτελεσματική άσκηση των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σε παγκόσμια, σχεδόν, κλίμακα. Επιπλέον, ενίσχυσε τα θεσμικά και πολιτικά θεμέλια

της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας στο διηνεκές, μέσω της κατοχύρωσης δικαιωμάτων που αποτελούν πραγματικές αντηρίδες της Ελευθερίας, όπως είναι ιδίως τα δικαιώματα, τα οποία αφορούν την ιδιοκτησία και την εν γένει οικονομική ελευθερία.

II. Οι θεμελιώδεις συνιστώσες της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας ως διαδικασίας εγγύησης της Ελευθερίας.

Η ανάλυση που προηγήθηκε, επιτρέπει να συναχθούν τα συμπεράσματα εκείνα, τα οποία αναδεικνύουν ποιες είναι οι θεμελιώδεις συνιστώσες της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, ως διαδικασίας που εμφανίζεται πιο πρόσφορη -αυτονοήτως, μεταξύ εκείνων, οι οποίες έχουν ιστορικά εφαρμοσθεί στην πράξη- για την εγγύηση της Ελευθερίας. Συγκεκριμένα δε ως διαδικασίας, η οποία εγγυάται την αποτελεσματική άσκηση όλων των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, που συνθέτουν την έννοια της Ελευθερίας και που καλύπτουν το «διάνυσμα» από τα πολιτικά δικαιώματα συμμετοχής στην άσκηση της εξουσίας έως τα λοιπά δικαιώματα, μέσω των οποίων ο φορέας τους υπερασπίζεται την αξία του και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

A. Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία και Λαϊκή Κυριαρχία υπό τις Θεσμικές εγγυήσεις του τυπικού Συντάγματος.

Εκ φύσεως και εκ καταγωγής, η Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία είναι αρρήκτως, θεσμικώς και πολιτικώς, συνδεδεμένη με την Λαϊκή Κυριαρχία, στο μέτρο που οι πολιτειακές λειτουργίες, υπό το καθεστώς της αυθεντικής Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, έχουν ως στόχο την υπό δημοκρατικές διαδικασίες πραγμάτωση των επιταγών της Λαϊκής Κυριαρχίας, υπ' όλες τις τις εκφάνσεις, πρωτίστως δε εκείνες, οι οποίες αφορούν την υπεράσπιση της Ελευθερίας.

1. Ο «πυρήνας» της Λαϊκής Κυριαρχίας.

Το βασικό χαρακτηριστικό της Λαϊκής Κυριαρχίας συνίσταται στο ότι, με γνώμονα την Δημοκρατική Αρχή, αποτελεί πηγή κάθε εξουσίας. «Προάγγελος» μιας τέτοιας θεώρησης της Λαϊκής Κυριαρχίας υπήρξε ο Διαφωτισμός, οι εκπρόσωποι του οποίου διατύπωσαν την θέση ότι «κάθε εξουσία πηγάζει από τον Άνθρωπο».

α) Στο πεδίο των πολιτικών θεωριών, πρώτος ο Jean Jacques Rousseau, με το έργο του «*Du Contrat Social, ou Principes du droit politique*», το 1762¹, παρουσίασε μια πλήρη προσέγγιση της έννοιας και του περιεχομένου της Λαϊκής Κυριαρχίας, η οποία μπορεί να συνοψισθεί ως εξής: Στο μέτρο που οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι, η κυριαρχία, ως προς την άσκηση της εξουσίας, ανήκει σε όλους εξίσου, άρα ανήκει στον Λαό. Και όταν ο Λαός παραχωρεί ορισμένες ελευθερίες στην κρατική εξουσία, τούτο μπορεί να συμβαίνει μόνον υπό τον όρο ότι αυτή του παρέχει, ως αντάλλαγμα, την προστασία όλων, ανεξαιρέτως, των λοιπών ελευθεριών. Αυτή η θεώρηση της Λαϊκής Κυριαρχίας βρίσκεται στον αντίποδα παλαιότερων θεοκρατικών αντιλήψεων, όπως εκείνη του Αποστόλου Παύλου, κατά την οποία: «*Πάσα ψυχή ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω· οὐ γάρ ἐστιν ἐξουσία εἰ μὴ ὑπὸ Θεοῦ.*»²

β) Επέκεινα, αυτό το θεωρητικό πρόπλασμα «οδήγησε στην τελική διαμόρφωση της έννοιας της Λαϊκής Κυριαρχίας, όπως κατοχυρώνεται όπου εφαρμόζεται το σύστημα διακυβέρνησης της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, αρχής γενομένης από τα Συντάγματα των ΗΠΑ και της Γαλλίας, μετά την Αμερικανική και την Γαλλική Επανάσταση αντιστοίχως. Το ισχύον Ελληνικό Σύνταγμα -ακολουθώντας την πρακτική όλων των προγενέστερων δημοκρατικών Ελληνικών Συνταγμάτων-

¹ Το Κοινωνικό Συμβόλαιο, ή Αρχές πολιτικού δικαίου, εκδ. Πόλις, Αθήνα, 2004.

² Επιστολή Προς Ρωμαίους, 13.1.

συνοψίζει αυτή την έννοια της Λαϊκής Κυριαρχίας με την ακόλουθη διατύπωση: «Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από τον Λαό, υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους και ασκούνται όπως ορίζει το Σύνταγμα³». Από την ως άνω έννοια της Λαϊκής Κυριαρχίας, στο πλαίσιο της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, προκύπτει και ο ευθύς δεσμός της με την Δημοκρατική Αρχή. Και τούτο, διότι κατά την ουσία αυτής της έννοιας η Λαϊκή Κυριαρχία συνεπάγεται, αυτοθρόως, ότι αποκλειστικός φορέας της είναι ο Λαός. Όταν δε -και καθ' ο μέτρο- εκχωρείται από αυτόν προς την κρατική εξουσία, η εκχώρηση πρέπει να γίνεται με δημοκρατικές διαδικασίες, προκειμένου έτσι από την μια πλευρά να περιορίζεται η κρατική εξουσία κατά την άσκησή της. Και, από την άλλη πλευρά, να θωρακίζεται η απόλαυση της Ελευθερίας, μέσω της ακώλυτης άσκησης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, τα οποία απορρέουν από αυτήν.

2. Το τυπικό Σύνταγμα.

Τα όσα προεκτέθηκαν εξηγούν ευχερώς και το γιατί, συνακόλουθα, η αποτελεσματική δημοκρατική πολιτειακή οργάνωση, στο πλαίσιο της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, προϋποθέτει, κατ' ανεξάντητο σχεδόν κανόνα⁴, την θέσπιση και εφαρμογή τυπικού Συντάγματος, ως θεμελιώδους «*Καταστατικού Χάρτη*» άσκησης της κρατικής εξουσίας και εξίσου θεμελιώδους θεσμικής εγγύησης των κάθε είδους δικαιωμάτων.

α) Πραγματικά, το τυπικό Σύνταγμα είναι κατά το μάλλον ή ήττον αυστηρό, με την έννοια ότι η αναθεώρησή του μπορεί να επέλθει μόνο μέσ' από ειδικές διαδικασίες, οι οποίες διαφοροποιούνται, κατά πολύ, από εκείνες που αφορούν την άσκηση της Νομοθετικής Εξουσίας. Επιπροσθέτως, η αυξημένη

³ Άρθρο 1 παρ. 3.

⁴ Ακόμη και στο Ηνωμένο Βασίλειο κερδίζει, ολοένα και περισσότερο, έδαφος η άποψη ότι η έννομη τάξη του στηρίζεται σε θεμελιώδεις κανόνες δικαίου αυξημένης τυπικής ισχύος. Βλ., π.χ., ενδεικτικώς M. Eliot-R. Thomas, *Public Law*, 2^η έκδ., Oxford University Press, Oxford, 2014, ιδίως σε. 11 επ.

κανονιστική ισχύς του τυπικού Συντάγματος επιβάλλει τον κανόνα ότι όλες, ανεξαιρέτως, οι πράξεις των κρατικών οργάνων πρέπει να εκδίδονται με τήρηση των διατάξεών του, ενώ σε περίπτωση παραβίασής τους ενεργοποιείται ο ειδικός έλεγχος συνταγματικότητας, με τις εντεύθεν θεσμοθετημένες κυρώσεις.

β) Υπό τα δεδομένα αυτά, το τυπικό Σύνταγμα εμφανίζεται ως αποτελεσματική εγγύηση εφαρμογής στην πράξη των θεμελιωδών συνιστωσών της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, οι οποίες αφορούν τόσο τους όρους άσκησης της κρατικής εξουσίας όσο και την θωράκιση της Ελευθερίας και των εξ αυτής καταγόμενων Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Μεταξύ των εγγυήσεων αυτών, εξέχουσα θέση κατέχουν αφενός η αρχή της Διάκρισης των Εξουσιών, μέσω της οποίας επιτυγχάνεται, εν τέλει, ο δημοκρατικός περιορισμός της κρατικής εξουσίας. Και, αφετέρου, η αρχή του Κράτους Δικαίου και της Νομιμότητας, η οποία συνεπάγεται, σε γενικές βεβαίως γραμμές, ότι τόσο η άσκηση της κρατικής εξουσίας -κυρίως αυτή- όσο και η ιδιωτική πρωτοβουλία πλαισιώνονται από δημοκρατικώς θεσπισμένους κανόνες δικαίου, που η παραβίασή τους επισύρει τις προς τούτο προβλεπόμενες κυρώσεις.

B. Λαϊκή Κυριαρχία και εγγυήσεις νόμιμης άσκησης της κρατικής εξουσίας.

Η αρχή της Λαϊκής Κυριαρχίας, στο πλαίσιο της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, έχει ως βασική προϋπόθεση σεβασμού της στην πράξη την ύπαρξη κανόνων δικαίου -και μάλιστα, τουλάχιστον κατ' αρχήν, θεσπισμένων μέσω τυπικού Συντάγματος- οι οποίοι διαγράφουν τους όρους και τις προϋποθέσεις τόσο της εκχώρησής της όσο και του ελέγχου του αν και κατά πόσον οι ως άνω όροι και προϋποθέσεις τηρούνται, ιδίως δια της οδού της αποτελεσματικής λειτουργίας των προς τούτο θεσπισμένων «*θεσμικών αντιβάρων*». Επιπροσθέτως δε κανόνες δικαίου, οι οποίοι εγγυώνται την ακώλυτη άσκηση των

Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ως εκφάνσεων της εν γένει Ελευθερίας.

1. Εκλογική διαδικασία και «θεσμικά αντίβαρα».

Κατά πρώτο λόγο, η Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία, ως διαδικασία τήρησης των αρχών της Λαϊκής Κυριαρχίας, οργανώνει ειδικές θεσμικές εγγυήσεις, υπό τις οποίες επιτρέπεται η εκ μέρους του Λαού εκχώρηση της Λαϊκής Κυριαρχίας στους φορείς της κρατικής εξουσίας.

α) Οι κατά τ' ανωτέρω θεσμικές εγγυήσεις εκχώρησης της Λαϊκής Κυριαρχίας, σε όλο το φάσμα της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας -είτε πρόκειται για την προεδρική είτε πρόκειται για την κοινοβουλευτική εκδοχή της- επιβάλλουν και τον κανόνα, ότι μόνη αποδεκτή διαδικασία εκχώρησης είναι η οργάνωση δημοκρατικών εκλογών για την ανάδειξη των μελών των οικείων Αντιπροσωπευτικών Σωμάτων. Εκλογών οι οποίες, ακριβώς για ν' ανταποκρίνονται στις επιταγές της Δημοκρατικής Αρχής, πρέπει:

α1) Πρώτον, να διενεργούνται κατά τακτά χρονικά διαστήματα. Και μάλιστα διαστήματα, των οποίων η διάρκεια δεν μπορεί να είναι υπερμέτρως μεγάλη, δοθέντος ότι όσο περισσότερο διαρκεί η εκχώρηση της Λαϊκής Κυριαρχίας -έστω και υπό δημοκρατικές εκλογικές διαδικασίες- τόσο αυξάνονται οι κίνδυνοι αυθαιρεσιών, λόγω της, οιονεί «*φυσικής*», τάσης της κρατικής εξουσίας να υπερβαίνει τα θεσμικά όρια άσκησης της, τα οποία της έχουν τεθεί.

α2) Δεύτερον, να διενεργούνται με πλήρη σεβασμό των αρχών αφενός της καθολικότητας της ψήφου, η οποία εγγυάται την όσο το δυνατόν ευρύτερη συμμετοχή του Λαού στην άσκηση της Λαϊκής Κυριαρχίας. Και, αφετέρου, της ισότητας της ψήφου, δοθέντος ότι η μη τήρηση της αρχής αυτής κατά την

εκλογική διαδικασία «*διαβρώνει*», επικινδύνως, μεταξύ άλλων και την αρχή της καθολικότητας της ψήφου. Υπ' αυτή μάλιστα την έννοια η αρχή της ισότητας της ψήφου λειτουργεί και ως θεσμική εγγύηση της καθολικότητας της ψήφου, γεγονός το οποίο διασφαλίζει την όσο το δυνατόν πληρέστερη και γενικευμένη άσκηση της Λαϊκής Κυριαρχίας από τον «φυσικό» φορέα της, τον Λαό.

β) Όμως, οι θεσμικές εγγυήσεις εκχώρησης της Λαϊκής Κυριαρχίας, στο πλαίσιο της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, δεν εξαντλούνται στην δημοκρατική οργάνωση της κατά τ' ανωτέρω διαδικασίας εκλογής των αντιπροσώπων-μελών των οικείων Αντιπροσωπευτικών Σωμάτων. Επεκτείνεται και σε θεσμικές εγγυήσεις, οι οποίες διασφαλίζουν την ομαλή δημοκρατική άσκηση, εκ μέρους των εκλεγμένων αντιπροσώπων, του τμήματος εκείνου της Λαϊκής Κυριαρχίας, το οποίο τους έχει εκχωρηθεί. Και εδώ εντάσσονται κυρίως οι θεσμικές εγγυήσεις ελέγχου της Εκτελεστικής Εξουσίας από τα ως άνω Αντιπροσωπευτικά Σώματα, καθώς και οι θεσμικές εγγυήσεις που αποτρέπουν την «*παντοδυναμία*» της πλειοψηφίας. Ήτοι οι θεσμικές εγγυήσεις, μέσω των οποίων η μειοψηφία ελέγχει και την διαδικασία, που οδηγεί στην διαμόρφωση της πλειοψηφίας, και τον τρόπο εφαρμογής των εισηγμένων αποφάσεων εκ μέρους της πλειοψηφίας.

γ) Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμη μια σύντομη, πλην όμως αρκούντως πλήρης, αναφορά στον θεσμό του Δημοψηφίσματος, ως μέσου άσκησης της Λαϊκής Κυριαρχίας στο πλαίσιο της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας. Και η ανάλυση αυτή μπορεί να συνοψισθεί στο συμπέρασμα, ότι το Δημοψήφισμα προσιδιάζει στην οργάνωση και λειτουργία των θεσμών της Άμεσης Δημοκρατίας, ενώ στην πολιτειακή οργάνωση υπό καθεστώς Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας θεσμοθετείται μόνο

κατ' εξαίρεση, όπως αποδεικνύει η εμπειρία των αντίστοιχων Συνταγμάτων, σε παγκόσμια μάλιστα κλίμακα⁵.

γ1) Τούτο είναι ευνόητο, διότι η υπέρμετρη γενίκευση της δημοψηφισματικής διαδικασίας για την άσκηση της κρατικής εξουσίας -κατ' ουσιαστική υποκατάσταση είτε της Νομοθετικής είτε της Εκτελεστικής Εξουσίας είτε και των δύο- είναι εντελώς ξένη προς την ίδια την αποστολή της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας. Πραγματικά, η πολιτειακή οργάνωση υπό όρους Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας έχει ως βασικό στόχο, κατά τα προλεχθέντα, την μέσω δημοκρατικών διαδικασιών εκχώρηση της Λαϊκής Κυριαρχίας, προκειμένου ν' ασκείται μέσω των δι' αυτών εκλεγμένων αντιπροσώπων, έτσι ώστε το κοινωνικό σύνολο να επιδίδεται, κατά γενικό τουλάχιστον κανόνα, στην αξιοποίηση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, προκειμένου ν' αναπτύξει ελευθέρως την προσωπικότητά του.

γ2) Υπ' αυτή την έννοια, η Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία ουδέποτε θα μπορούσε να συνεπάγεται την γενικευμένη μετάθεση της λήψης των αποφάσεων κατά την άσκηση της εξουσίας και πάλι στον Λαό, αφού κάτι τέτοιο είναι καταφανώς αντίθετο με την έννοια της Αντιπροσώπευσης. Επιπλέον, και με δεδομένη την πολυπλοκότητα των σύγχρονων κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών, ιδίως μέσ' από την ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη, είναι εξαιρετικά αμφίβολο -στην πραγματικότητα αδύνατο- να λαμβάνονται σημαντικές, ιδίως *stricto sensu* οικονομικές, αποφάσεις μέσω δημοψηφισματικών διαδικασιών, αφού η διατύπωση των σχετικών ερωτημάτων προς το Εκλογικό Σώμα και η εκ

⁵ Το παράδειγμα των Ελβετικών Καντονίων -και, επέκεινα, του Ελβετικού Συντάγματος -δεν αναιρεί αυτή την διαπίστωση. Και τούτο, διότι η γενικευμένη δημοψηφισματική διαδικασία των Ελβετικών Καντονίων είναι μεμονωμένη και πλήρως εντεταγμένη στην ιστορική και κοινωνική ιδιομορφία της Ελβετίας, ενώ ουδέποτε μπόρεσε να *επιβιώσει*, όπου και αν επιχειρήθηκε να *μεταφυτευθεί* θεσμικώς.

μέρους του κατανόησή τους, προκειμένου ν' αποφανθεί, φαντάζουν μάλλον αδιανόητες στην πράξη. Κατά συνέπεια, η δημοψηφισματική διαδικασία, στο πλαίσιο της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, συνιστά εξαίρεση, την οποία ο κατά περίπτωση συντακτικός νομοθέτης υιοθετεί μόνον όταν πρόκειται γι' αποφάσεις μεγάλης σημασίας ως προς την ομαλή λειτουργία του Πολιτεύματος. Οπότε πρέπει να περιβληθούν το ενισχυμένο δημοκρατικώς κύρος της έγκρισής τους από το Εκλογικό Σώμα που, εν προκειμένω, εκφράζεται ευθέως ως φορέας άσκησης της Λαϊκής Κυριαρχίας⁶.

2. Οι εγγυήσεις υπέρ της Ελευθερίας.

Πέραν της διαδικασίας εκλογής των μελών των Αντιπροσωπευτικών Σωμάτων και της λειτουργίας των αναγκαίων «*θεσμικών αντιβάρων*» εντός αυτών, η αρχή της Λαϊκής Κυριαρχίας, πάντοτε στο πλαίσιο της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, συνεπάγεται και την θέσπιση επαρκών θεσμικών εγγυήσεων, οι οποίες θέτουν αποτελεσματικούς φραγμούς στην κρατική εξουσία κατά τις επεμβάσεις της στο πεδίο της Ελευθερίας, άρα στο πεδίο άσκησης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Και τούτο διότι η εκ μέρους του Λαού άσκηση της Λαϊκής Κυριαρχίας, σ' ένα δημοκρατικό καθεστώς αντιπροσώπευσης, επέρχεται -έστω και εν μέρει εμμέσως- και δια της αντίστοιχης άσκησης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων εκ μέρους του φορέα τους. Υπ' αυτή την έννοια, οι ως άνω φραγμοί συγκροτούν ιδιότυπα «*θεσμικά αντίβαρα*» έναντι

⁶Ένα ενδεικτικό παράδειγμα προς αυτή την κατεύθυνση παρέχουν οι διατάξεις του άρθρου 44 παρ. 2 εδ. α και β του ισχύοντος Συντάγματος: «*Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας προκηρύσσει με διάταγμα δημοψήφισμα για κρίσιμα εθνικά θέματα, ύστερα από απόφαση της απόλυτης πλειοψηφίας του όλου αριθμού των βουλευτών, που λαμβάνεται με πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου. Δημοψήφισμα προκηρύσσεται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας με διάταγμα και για ψηφισμένα νομοσχέδια που ρυθμίζουν σοβαρό κοινωνικό ζήτημα, εκτός από τα δημοσιονομικά, εφόσον αυτό αποφασιστεί από τα τρία πέμπτα του συνόλου των βουλευτών, ύστερα από πρόταση των δύο πέμπτων του συνόλου και όπως ορίζουν ο κανονισμός της Βουλής και νόμος για την εφαρμογή της παραγράφου αυτής. Δεν εισάγονται κατά την ίδια περίοδο της Βουλής περισσότερες από δύο προτάσεις δημοψηφίσματος για νομοσχέδιο*».

της κρατικής εξουσίας, όταν επιχειρεί να επέμβει στην άσκηση της Λαϊκής Κυριαρχίας δια του περιορισμού της άσκησης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Μεταξύ των κατά τ' ανωτέρω θεσμικών εγγυήσεων βαρύνουσα σημασία έχουν εν προκειμένω -και όπως προεκτέθηκε- κυρίως οι εξής:

α) Πρώτον, η Αρχή της Διάκρισης των Εξουσιών. Αρχή η οποία αποτρέπει το φαινόμενο της άσκησης μιας Εξουσίας εις βάρος της άλλης, σύμφωνα με τους κανόνες αρμοδιότητας ή δικαιοδοσίας, τους οποίους καθιερώνει το Σύνταγμα. Με τον τρόπο αυτόν, π.χ. η Εκτελεστική Εξουσία δεν μπορεί να επεμβαίνει στο πεδίο άσκησης των δικαιωμάτων εκτός των ορίων νομιμότητας, που θέτει η Νομοθετική Εξουσία. Ενώ η Δικαστική Εξουσία αποτελεί εγγύηση, μέσω της άσκησης της δικαιοδοτικής της λειτουργίας υπό τις εγγυήσεις της προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας των δικαστικών οργάνων, επειδή αποτρέπει τις εκ μέρους των δύο άλλων Εξουσιών -της Νομοθετικής και της Εκτελεστικής- αυθαίρετες επεμβάσεις κατά την άσκηση των δικαιωμάτων.

β) Δεύτερον, η Αρχή του Κράτους Δικαίου και της Νομιμότητας. Αρχή η οποία, όπως συνάγεται από τα όσα εκτέθηκαν αμέσως ανωτέρω, κατ' ουσίαν «*κατάγεται*» από την αρχή της Διάκρισης των Εξουσιών, με την έννοια ότι την εξειδικεύει, στο συγκεκριμένο πλαίσιο της εφαρμογής των κανόνων δικαίου, τους οποίους καθιερώνει η Έννομη Τάξη, με βάση και κορυφή της, από πλευράς κανονιστικής ιεραρχίας, το Σύνταγμα. Το Κράτος Δικαίου και η Αρχή της Νομιμότητας σημαίνουν ότι τόσο η κρατική εξουσία όσο και όλα τα μέλη του οικείου κοινωνικού συνόλου δεσμεύονται να τηρούν τους ήδη θεσπισμένους κανόνες δικαίου, οι οποίοι οριοθετούν κανονιστικώς το πεδίο δράσης τους. Ενώ η εκ μέρους τους παραβίαση αυτής της υποχρέωσης συνεπάγεται την επιβολή κυρώσεων, που προβλέπονται γι' αυτή την περίπτωση, κατ'

εξοχήν δε των κυρώσεων που επιβάλλονται από την Δικαστική Εξουσία, κατά την άσκηση της δικαιοδοτικής της λειτουργίας. Άρα -και πάντοτε στο πλαίσιο της σύγχρονης Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας- το Κράτος Δικαίου και η Αρχή της Νομιμότητας αποτελούν έκφραση της δημοκρατικής θεσμικής εγγύησης, η οποία κατοχυρώνει την θέσπιση κανόνων δικαίου και την τήρησή τους, μέσω της επιβολής κυρώσεων, έναντι πάντων, πρωτίστως δε έναντι της κρατικής εξουσίας. Και κατά τούτο, το Κράτος Δικαίου και η Αρχή της Νομιμότητας λειτουργούν και ως «*θεσμικά αντίβαρα*» υπεράσπισης της Λαϊκής Κυριαρχίας, κυρίως όταν η κρατική εξουσία επεμβαίνει αυθαιρέτως -ήτοι κατά παράβαση των κείμενων κανόνων δικαίου- στο πεδίο άσκησης των δικαιωμάτων.

- γ)** Πρέπει, βεβαίως, να επισημανθεί ότι τα ως άνω «*θεσμικά αντίβαρα*» της Διάκρισης των Εξουσιών και του Κράτους Δικαίου -επομένως και της Αρχής της Νομιμότητας- δεν είναι σε θέση να λειτουργήσουν αποτελεσματικώς, ως προς την θωράκιση της Ελευθερίας και των εντεύθεν δικαιωμάτων, δίχως την αποτελεσματική εφαρμογή της Αρχής της Ισότητας, υπό την αναλογική της έννοια. Άλλωστε, αυτή η Αρχή της Ισότητας συνιστά αναπόσπαστο μέρος της Έννομης Τάξης, κατά το σύστημα της πολιτειακής οργάνωσης της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, οπότε εντάσσεται, επίσης αναποσπάτως, στο πλαίσιο του Κράτους Δικαίου και της Αρχής της Νομιμότητας. Οι ανωτέρω διαπιστώσεις προκύπτουν από το ότι η παραβίαση της Αρχής της Ισότητας, στον χώρο άσκησης των δικαιωμάτων, είναι φαινόμενο θεσμικώς και πολιτικώς «τοξικό» για την ίδια την κανονιστική υπόσταση της Ελευθερίας και των δικαιωμάτων, αφού οδηγεί, «*μαθηματικώς*», στην αναίρεσή τους στην πράξη. Οι δε μεγάλες κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες μπορούν να οδηγήσουν ακόμη και στην ρήξη του κοινωνικού ιστού, γεγονός το οποίο είναι σε θέση να επιφέρει την «*παράλυση*» της

λειτουργίας βασικών μηχανισμών της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας εν γένει. Κατά τούτο, λοιπόν, η εφαρμογή της αρχής της Ισότητας εκπροσωπεί, και αυτοτελώς, ένα, επιπλέον, «*θεσμικό αντίβαρο*» στο πλαίσιο της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, ικανό να υπερασπισθεί τον σεβασμό της Λαϊκής Κυριαρχίας, όταν αυτή εκδηλώνεται μέσω και της άσκησης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όπως διευκρινίσθηκε προηγουμένως.

Γ. Λαϊκή Κυριαρχία και το «διάνυσμα» μεταξύ «*potestas*» και «*auctoritas*».

Η φύση της Λαϊκής Κυριαρχίας, ως θεμελίου νομιμοποίησης της άσκησης της κρατικής εξουσίας εξηγεί, επιπλέον, και το πώς και γιατί στο πεδίο της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας ιδίως τα επικεφαλής όργανα της Εκτελεστικής Εξουσίας μπορούν να δρουν, μέσω του θεσμικού πλαισίου της αρμοδιότητας, όχι υπό όρους «*potestas*» αλλά υπό συνθήκες συνδυασμού της με την «*auctoritas*», και μάλιστα με προφανώς υπερέχουσα την επιρροή της τελευταίας. Ειδικότερα:

1. «*Potestas*».

Κατά το προ της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας στάδιο εξέλιξης ακόμη και αυτών τούτων των πρώιμων δημοκρατικών θεσμών, βασικό στοιχείο της άσκησης της κρατικής εξουσίας, ακριβώς λόγω έλλειψης του νομιμοποιητικού θεμελίου της Λαϊκής Κυριαρχίας, ήταν η «*potestas*», η αμιγής «ισχύς», ως μέσο επιβολής των ειλημμένων αποφάσεων στους κάθε είδους αποδέκτες τους.

α) Πρόκειται για την «*potestas*» σε πολιτικό επίπεδο, όπως παρεισέφρησε σε αυτό -πρωτίστως ως συστατικό της εξουσίας ανώτατων οργάνων του πολιτεύματος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας- από το ρωμαϊκό οικογενειακό δίκαιο και την οιονεί αρχετυπική «*potestas*» του «*pater familias*», η οποία

έφθανε ως τα όρια χρήσης του «*jus vitae necisque*» επί των μελών της οικογένειας.

- β)** Κύριο χαρακτηριστικό της «*potestas*» ήταν το ότι αντλούσε τη καταγωγή της και την επέκεινα νομιμοποίησή της όχι από τον τρόπο επιλογής του οργάνου, στο οποίο ανετίθετο, αλλ' αποκλειστικώς από την επιλογή του οργάνου τούτου με όποιον τρόπο και αν αυτή είχε συντελεσθεί. Άρα, το ίδιο το αξίωμα - πέρα κι έξω από τον τρόπο ανάρρησής του σε αυτό-συνεπαγόταν, αυτοθρόως, την χρήση της «*potestas*», ως μέσου άσκησης της αντίστοιχης εξουσίας.

2. «Auctoritas».

Η μεγάλη αλλαγή, την οποία επέφερε εν προκειμένω η εμπέδωση της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, είναι ότι, λόγω της φύσης της Λαϊκής Κυριαρχίας ως θεμελίου νομιμοποίησης της άσκησης της κρατικής εξουσίας κατά τ' ανωτέρω, ιδίως τα επικεφαλής όργανα της Εκτελεστικής Εξουσίας ασκούν τις αρμοδιότητές τους -ήτοι το κατά τις επιταγές του Κράτους Δικαίου και της Αρχής της Νομιμότητας ποσοστό εξουσίας που τους αναλογεί- όχι υπό όρους «*potestas*» και μόνον, αλλά κατ' εξοχήν υπό όρους «*auctoritas*», δηλαδή υπό όρους θεσμικού και πολιτικού «*κύρους*».

- α)** Κύρους, το οποίο είναι συνδυασμός αφενός της δημοκρατικής τους νομιμοποίησης δια της Λαϊκής Κυριαρχίας, από την οποία εν τέλει προέρχονται. Και, αφετέρου -οπωσδήποτε δε δευτερευόντως αναφορικά με την ως άνω νομιμοποίηση- της εν γένει προσωπικότητάς τους, ως μέσου άσκησης επιρροής στο οικείο κοινωνικό σύνολο. Μιας επιρροής η οποία, αυτονοήτως, νοείται ως δύναμη πειθούς επί του κοινωνικού συνόλου, και όχι ως επίδειξη ισχύος.

- β)** Κατά τούτο, λοιπόν, στο πεδίο της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας η άσκηση της αρμοδιότητας εκ μέρους των

κρατικών οργάνων -κυρίως δε εκ μέρους των οργάνων της Εκτελεστικής Εξουσίας- συμπεριλαμβάνει την χρήση της «ισχύος» («*potestas*»), αλλά μόνον όταν αυτή είναι κανονιστικώς οριοθετημένη μέσω των δημοκρατικώς θεσπισμένων κανόνων δικαίου και, οπωσδήποτε, ως «παρακολούθημα» του κύρους («*auctoritas*»), το οποίο διαθέτει το κατά περίπτωση κρατικό όργανο, μέσω του συνδυασμού της θεσμικής του νομιμοποίησης και της εμβέλειας της πειθούς της προσωπικότητάς του.

III. Η «συμπόρευση» της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας με βασικές αρχές της Χριστιανικής Διδασκαλίας.

Στην διαδρομή προς την εμπέδωσή της, η Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία βρήκε έναν, *prima facie* «απροσδόκητο», σύμμαχο: Την Χριστιανική Διδασκαλία, μέσω θεμελιωδών αρχών και αξιών της, κατ'εξοχήν δε μέσω της Ελευθερίας, έστω και αν αυτή, στο συγκεκριμένο θρησκευτικό πεδίο, ξεκινά από διαφορετική αφετηρία. Δηλαδή αφετηρία που απέχει ουσιωδώς από την θεσμική και πολιτική σύλληψη της Ελευθερίας, την οποία υπηρετεί η Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία. Πέραν τούτου, όπως εξηγείται στην συνέχεια, η Χριστιανική Διδασκαλία είναι εκ φύσεως εξοικειωμένη και με την έννοια της Αντιπροσώπευσης, η οποία συνιστά, κατά τα προλεχθέντα, θεμελιώδη αντηρίδα της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας. Υπό τα ως άνω λοιπόν δεδομένα, και αν ακόμη γίνει δεκτό -και πρέπει, για λόγους ιστορικούς και θεσμικούς, να γίνει δεκτό- ότι οι ευθείες θρησκευτικές προεκτάσεις της πορείας εμπέδωσης της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας είναι από ασθενείς έως ανύπαρκτες, θα ήταν μάλλον αυθαίρετο, πάλι από ιστορική και πολιτική έποψη, να υποβαθμισθεί -και, πολύ περισσότερο, ν' αγνοηθεί- η σημασία της αγαστής «συμπόρευσης» της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας με τις αρχές της Χριστιανικής Διδασκαλίας. Με την έννοια, ότι από την μια πλευρά η Χριστιανική Διδασκαλία δεν βρήκε -το αντίθετο μάλιστα- στην Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία μια μορφή πολιτειακής οργάνωσης εχθρική προς τις βασικές της αρχές. Και, από την άλλη πλευρά, η Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία, έχοντας στο

θεσμικό και πολιτικό της «οπλοστάσιο» ως εμβληματικό μέσο ανάπτυξης της προσωπικότητας του πολίτη την απόλυτη Θρησκευτική Ελευθερία, δεν χρειάστηκε ν' αντιμετωπίσει την Χριστιανική Διδασκαλία ως ένα είδος «εσωτερικού εκθροού». Όπως αντιθέτως, λοιπόν, «συμπορεύθηκε» με αυτήν για την υπεράσπιση των θεσμών τόσο της Ελευθερίας όσο και της Αντιπροσωπευσης.

A. Η Ελευθερία, ως έκφραση «κοινού τόπου» μεταξύ της Χριστιανικής Διδασκαλίας και της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας.

Αν, σύμφωνα με όσα εκτενώς προεκτέθηκαν, η Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία νοείται πρωτίστως ως διαδικασία εγγύησης της Ελευθερίας, η Χριστιανική Διδασκαλία, από την πλευρά της, συμπεριλαμβάνει, μ' έμφαση, την Ελευθερία στον θρησκευτικό αξιακό της «κώδικα», υπό τις ακόλουθες διευκρινίσεις:

1. Η Θρησκευτική Ελευθερία.

Κατ' αρχάς, η ιστορική έρευνα αποδεικνύει, με αμάχητα τεκμήρια, ότι η Χριστιανική Θρησκεία ξεπήδησε και μπόρεσε να επιβιώσει, στα πρώτα βήματα των πιστών της, μέσω της διεκδίκησης της Θρησκευτικής Ελευθερίας και της αντίστοιχης άμυνας απέναντι στους απηνείς διωγμούς πολλών ύστερων Ρωμαίων Αυτοκρατόρων.

α) Με άλλες λέξεις, οι πρώτοι Χριστιανοί έδωσαν «αγώνα ζωής και πίστεως» έναντι των παντοδύναμων διωκτών τους, διεκδικώντας την ελευθερία της θρησκευτικής επιλογής και διακηρύσσοντας, «*urbi et orbi*», ότι οι θρησκευτικές τους πεποιθήσεις κάθε άλλο παρά αντιτάσσονταν στους κανόνες οργάνωσης και λειτουργίας της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

β) Και τούτο, γιατί η ευκρινής απάντηση των πρώτων Χριστιανών στον «ηγεμόνα», ως προς τις σχέσεις τους με την «*Ρωμαίων Πολιτεία*», συμπυκνωνόταν στην ρήση του Χριστού,

απευθυνόμενη προς τον εσμό των Φαρισαίων, « *ἀπόδοτε τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ*⁷».

2. Η Χριστιανική Διδασκαλία.

Άλλωστε, η ίδια η διδασκαλία του Χριστού, όπως έχει καταγραφεί στα Ευαγγέλια, υπονοεί ή και διακηρύσσει ευθέως την Ελευθερία, και μάλιστα υπό διάφορες, πλην όμως συμπληρωματικές μεταξύ τους, εκδοχές. Έτσι π.χ.:

α) Στο κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο⁸ καταγράφεται το απόφθεγμα του Χριστού, σχετικά με το θεμελιώδες πρόταγμα της Ελευθερίας και την σύνδεσή της με την αναζήτηση και της γνώσης και της αλήθειας: «*Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς*». Και να μεν ο Χριστός δεν έδωσε -φυσικά «εν πλήρει συνειδήσει» των παγίδων της σχετικότητας- απάντηση στο ερώτημα του Ποντίου Πιλάτου «*τί ἐστὶν ἀλήθεια*⁹». Πλην όμως, και μόνο το γεγονός ότι θεωρεί πως η αναζήτηση της αλήθειας οδηγεί στην απελευθέρωση του Ανθρώπου, και συγκεκριμένα στην απελευθέρωση από διαβρωτικές για την αξία του δοξασίες και προκαταλήψεις, καταδεικνύει το πόσο η Χριστιανική Διδασκαλία βασίζεται στην Ελευθερία, ως μέσο ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας. Και στο σημείο αυτό η Χριστιανική Διδασκαλία «συναντά», κατά κάποιο τρόπο, το Αρχαίο Ελληνικό Πνεύμα, το Ελεύθερο Πνεύμα της αμφισβήτησης της κεκτημένης γνώσης, το Πνεύμα της διαρκούς αναζήτησης της αλήθειας και της, μέσω αυτής της αναζήτησης, θεμελίωσης της «Σοφίας», ήτοι της Επιστήμης.

β) Στο κατά Μάρκον Ευαγγέλιο¹⁰, ο Χριστός διακηρύσσει: «*Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν*

⁷ Κατά Ματθαίον, κβ', 21.

⁸ 8, 32.

⁹ Κατά Ιωάννην, 18,38.

¹⁰ Η, 34

σταυρόν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι. Και μόνον η ρήση αυτή, ως μια από τις βάσεις της Χριστιανικής Διδασκαλίας, αποδεικνύει ότι η Χριστιανική Θρησκεία, εκ καταγωγής, κινείται, ως προς την αναζήτηση πιστών, στον αντίποδα του προσηλυτισμού και, πολύ περισσότερο, του καταναγκασμού. Και τούτο, γιατί το «*όστις θέλει*» σημαίνει, υφ' οιανδήποτε ερμηνευτική εκδοχή, πλήρη ελευθερία επιλογής θρησκευτικής κατεύθυνσης: Ο Χριστός θέτει ως βάση της ένταξης των πιστών στην χορεία των Χριστιανών την ελεύθερη θέλησή τους να το πράξουν, άρα την ελεύθερη δυνατότητά τους να διαλογισθούν και να επιλέξουν.

3. Χριστιανική Διδασκαλία και Ελευθερία.

Η κατά τ' ανωτέρω ευθεία σύνδεση της Χριστιανικής Διδασκαλίας με την Ελευθερία, υπό τις επιμέρους εκφάνσεις της, φέρνει στο φως και την μεγάλη διαφορά της Χριστιανικής Θρησκείας με άλλες μονοθεϊστικές Θρησκείες, κατ' εξοχήν δε μ' εκείνη του Ισλάμ -με μεγαλύτερες ή μικρότερες διακυμάνσεις, ανάλογα με τις επιμέρους εκδοχές του- όπου κυριαρχεί ο άμεσος ή ο έμμεσος καταναγκασμός υποταγής στα κελεύσματά του.

α) Σε αυτό το θρησκευτικό πεδίο η ελευθερία επιλογής θρησκευτικού προσανατολισμού απουσιάζει επιδεικτικώς και, μεταξύ άλλων συνεπειών, η αναζήτηση της αλήθειας αντικαθίσταται, σχεδόν σε απόλυτο βαθμό, από την άνευ όρων υποταγή στα κελεύσματα -κυρίως μέσω της διδασκαλίας των «προφητών»- του ενός και μοναδικού θεού.

β) Έτσι εξηγείται ευχερώς και η αδυναμία των πιστών του Ισλάμ - ιδίως δε των εκφραστών του σουνιτικού φονταμενταλισμού- από την μια πλευρά να εφαρμόσουν επαρκώς τους θεσμούς της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας στα Κράτη εκείνα, όπου επικρατεί το θρήσκευμα αυτό. Και, από την άλλη πλευρά - τουλάχιστον σε πολλές και εναργώς ορατές, κυρίως στην εποχή

μας, περιπτώσεις -να συμμορφωθούν προς τις θεσμικές και πολιτικές επιταγές της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, ακόμη και όταν διαβιώνουν σε Κράτη, οργανωμένα σύμφωνα με τις πολιτειακές της βάσεις.

B. Η Αντιπροσώπευση ως «κοινό σημείο» της Χριστιανικής Διδασκαλίας και της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας.

Εκτός από την Ελευθερία, την «συμπόρευση» της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας με την Χριστιανική Διδασκαλία -και, συνακόλουθα, με τον Χριστιανισμό εν γένει, υφ' όλης του τις δογματικές εκφάνσεις, από την Ορθοδοξία και τον Καθολικισμό ως τον Προτεσταντισμό εν συνόλω- διευκόλυνε το γεγονός ότι η Διδασκαλία αυτή είναι επαρκώς εξοικειωμένη με την έννοια της Αντιπροσώπευσης, αντίθετα με άλλες μονοθεϊστικές θρησκείες, με κυριότερο παράδειγμα και πάλι εκείνο του Ισλάμ.

1. Η Αντιπροσώπευση στην Χριστιανική Διδασκαλία.

Μια σειρά από ρήσεις του Χριστού, όπως καταγράφονται στο κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο¹¹, αρκούν για να καταδείξουν ότι ο ίδιος ο Χριστός, ως «Υιός του Θεού», αναγνωρίζει εαυτόν και ως αντιπρόσωπο του Θεού επί γης.

α) Για παράδειγμα: *«ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ· οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα εἰ μὴ δι' ἐμοῦ»*, *«εἰ ἐγνώκειτέ με, καὶ τὸν πατέρα μου ἐγνώκειτε ἅν»*, *«ὁ ἔωρακὼς ἐμὲ ἔώρακε τὸν πατέρα»* *«ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἐστίν»*, *«τὰ ρήματα ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ· ὁ δὲ πατὴρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα»*. Τις ρήσεις αυτές συμπυκνώνει, ως θέσεις πίστεως πλέον, το Σύμβολο της Πίστεως, ιδίως στο μέτρο που οριοθετεῖ την υπόσταση του Χριστού ως μέρους της Αγίας Τριάδος. Κατ' εξοχήν δε όταν εξαγγέλλει την πίστη στον *«Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν*

¹¹ 14, 1-14.

μονογενῆ», «τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.», του «ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς».

β) Οι κατά τ' ανωτέρω περικοπές των Ευαγγελίων, όπως αναπτύχθηκαν στην συνέχεια από την Χριστιανική Διδασκαλία, αποδεικνύουν emphaticώς ότι κατά την Διδασκαλία αυτή ο Χριστός ἦλθε στην Γη ως εκπρόσωπος και αντιπρόσωπος του Θεοῦ «διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν». Όταν, λοιπόν, εμφανίσθηκε και εμπεδώθηκε η Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία -η οποία, από πλευράς οργανωτικής, είναι πρωτίστως πολίτευμα που λειτουργεί υπό ὄρους Αντιπροσώπευσης- η Χριστιανική Διδασκαλία είχε προ πολλοῦ ολοκληρωθεῖ και στην βάση των προμνημονευόμενων ευαγγελικῶν περικοπῶν, ὥστε η Αντιπροσώπευση να μην της εἶναι ἐχθρική ἢ και ἀπλῶς ξένη, ὡς μέθοδος δημοκρατικῆς διακυβέρνησης των πολιτῶν. Ὅπως ἀντιθέτως, η Αντιπροσώπευση της ἦταν τόσο «οικεία ἐκ των ἑσῶ», ὥστε να την ἀποδέχεται, a fortiori, και δια της οδοῦ του προμνημονευόμενου «ἀπόδοτε τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι». Στο σημεῖο αὐτό δε ἐγκείται και μια εὐδιάκριτη διαφορά ἀνάμεσα στην Παλαιὰ και στην Καινὴ Διαθήκη, ἀφοῦ η πρώτη ναί μὲν δεν ἀγνοεῖ τὴν ἐννοια τῆς Αντιπροσώπευσης, ὅταν προσδοκᾷ τὴν ἔλευση του «Χρισμένου», του «Μεσσία» (μεσιᾶχ). Πλην ὁμως, αὐτὴ ἀναμένεται σ' ἓνα ἀπροσδιόριστο μέλλον, και ἔτσι δεν ὑπάρχει στα κείμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐπαρκῆς ἀνάλυση του πῶς και σε ποιο βαθμὸ ο «Μεσσίας» ἐκπροσωπεῖ τον Θεὸ ἐπὶ τῆς γῆς. Κάπως ἔτσι, η ἀπόσταση ἀπὸ τὴν προσδοκία ἔλευσης του «Μεσσία» ὡς το ἐμβληματικὸ «ἐώρακαμεν τὸν Κύριον¹²» -και,

¹² Κατὰ Ἰωάννην, 20,25.

μάλιστα, για δεύτερη φορά ύστερα από την Ανάσταση- δεν είναι ιστορικά και δογματικώς ευκαταφρόνητη.

2. Η ιδιομορφία του Ισλάμ.

Όπως προεκτέθηκε και για την έννοια της Ελευθερίας, ουδεμία άλλη, πέραν της Χριστιανικής, μονοθεϊστική θρησκεία γνωρίζει, στο πλαίσιο της δογματικής της θεμελίωσης, την έννοια της Αντιπροσώπευσης. Σε όλες, ανεξαιρέτως, «ο ένας και μοναδικός θεός» εκφράζεται είτε *eo ipso* -υπό την εκδοχή ενός είδους «*θρησκευτικού σολιψισμού*»- είτε μέσω θρησκευτικών αξιωματούχων, οι οποίοι όμως δεν εκλαμβάνονται ως εκπρόσωποι του θεού, αλλ' απλώς ως «πεφωτισμένοι» επί Γης λειτουργοί του.

α) Η ιστορική και θρησκευτική αυτή πραγματικότητα ισχύει πολύ περισσότερο για το Ισλάμ, ανεξαρτήτως των εντός αυτού διαφοροποιήσεων. Ιδίως δε ανεξαρτήτως της κυρίαρχης διάκρισης μεταξύ σιτών και σουνιτών. Με την διευκρίνιση, ότι στον χώρο του σουνιτισμού -και κυρίως του φονταμενταλιστικού σουνιτισμού- η δυσχέρεια σύλληψης της Αντιπροσώπευσης μεταξύ θεού και ανθρώπων είναι πολύ πιο έντονη, έως ανυπέρβλητη. Συγκεκριμένα δε στο Ισλάμ, εν γένει, ο Αλάχ κατ' ουδένα τρόπο εκπροσωπείται επί Γης από τους προφήτες, συμπεριλαμβανομένου του Μωάμεθ. Διόλου τυχαίο, άλλωστε, ότι ο όρος «μωαμεθανός» ισοδυναμεί με ευθεία θρησκευτική υποτίμηση των αυθεντικών πιστών του Ισλάμ. Συνακόλουθα, οι προφήτες του Ισλάμ είναι αποκλειστικώς και μόνο λειτουργοί του Αλάχ, και εκτελούν τις εντολές του με τελικούς αποδέκτες τους πιστούς Μουσουλμάνους. Εν τέλει, λοιπόν, η σχέση μεταξύ Αλάχ και πιστών είναι «κάθετη» και ευθεία, δίχως την καθ' οιονδήποτε τρόπο παρεμβολή εκπροσώπων του επί Γης. Συνοπτικώς, στο πεδίο του Χριστιανισμού ο Χριστός είναι το θεμέλιο της Εκκλησίας. Ενώ στο Ισλάμ αρχή και τέλος του «πληρώματος των πιστών» είναι ο Αλάχ, και μόνον.

β) Να, λοιπόν, μια δεύτερη, πέραν της έννοιας της Ελευθερίας, αιτία, λόγω της οποίας τα Κράτη, εντός των οποίων είναι θρησκευτικώς κυρίαρχη η θέση του Ισλάμ- και, πολύ περισσότερο, του σουνιτικού Ισλάμ και των φονταμενταλιστικών του παραφυάδων- η κατανόηση και η πλήρης αποδοχή των αρχών της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, ως μεθόδου πολιτειακής οργάνωσης, είναι, ακόμη και σήμερα, από δυσχερής έως αδύνατη. Εξ ου και δεν συναντάται Κράτος αμιγώς ισλαμικού θρησκευτικού προσανατολισμού, το οποίο είναι σε θέση να εφαρμόσει αποτελεσματικώς στην πράξη όλες, ανεξαιρέτως, τις αρχές πολιτειακής οργάνωσης υπό όρους Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, ακόμη και αν τις διακηρύσσει, *expressis verbis*, στο Σύνταγμά του, δηλαδή στην βάση του πολιτεύματός του και της έννομης τάξης του.

γ) Η ιδιομορφία αυτή των Κρατών, τα οποία ακολουθούν τον κατά τ' ανωτέρω ισλαμικό θρησκευτικό προσανατολισμό υπό τους όρους που προεκτέθηκαν, εξηγεί και το λάθος της Δύσης, εν γένει, και ιδίως της Ευρωπαϊκής Ένωσης, να επιχειρεί ένα είδος «επιβολής» της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας στα Κράτη αυτά, με την δικαιολογία του εκσυγχρονισμού τους ως προς δημοκρατική τους οργάνωση και τον σεβασμό των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

γ1) Η τραγωδία, κυριολεκτικώς, της «Αραβικής Άνοιξης» το αποδεικνύει, με τρόπο ώστε κάθε συνέχιση αυτής της επιχείρησης «μπολιάσματος» της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας σε Κράτη, όπου το κοινωνικό «έδαφος» είναι «*απρόσφορο*», και για λόγους θρησκευτικούς, να την αποδεχθεί, ν' αποβαίνει εις βάρος της ίδιας της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας.

γ2) Μόνον ένας ειλικρινής και ισότιμος Διάλογος, μεταξύ διαφορετικών Πολιτισμών, μπορεί αφενός να γεφυρώσει το

επικίνδυνο χάσμα μεταξύ Ανατολής και Δύσης, το οποίο βιώνουμε στις μέρες μας, ιδίως στην Μέση Ανατολή και στην Ανατολική Μεσόγειο, με «γνήσιο εκφραστή» την Τουρκία. Η οποία εξελίσσεται σε διεθνή ταραξία, λόγω της προκλητικής περιφρόνησης του Διεθνούς Δικαίου και των θεμελιωδών αρχών του Παγκόσμιου Πολιτισμού. Και, αφετέρου, να πείσει και τα ισλαμικού θρησκευτικού προσανατολισμού Κράτη ότι είναι σε θέση ν' αφομοιώσουν, σταδιακά, τις αρχές της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας. Και ως προς τις μεθόδους πολιτειακής οργάνωσης και ως προς τους μηχανισμούς εγγύησης της ακώλυτης άσκησης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Δίχως αμφιβολία, πρόκειται για μια μακρά και επίπονη διαδικασία, η οποία προϋποθέτει την οξυδέρκεια ανίχνευσης και κατανόησης των θεμελιωδών αρχών και αξιών κάθε διαφορετικού Πολιτισμού.

δ) Όμως η διαδικασία αυτή είναι μονόδρομος για την εμπέδωση της Ειρήνης, παγκοσμίως. Και, πρωτίστως, είναι η αποστομωτική απάντηση στην ανιστόρητη θεωρία περί, δήθεν, «σύγκρουσης Πολιτισμών».

δ1) Η οποία, πέραν του ότι καλλιέργησε και νομιμοποίησε το έδαφος των σύγχρονων πολιτισμικών αντιπαράθεσεων μεταξύ Δύσης και Ανατολής -με κυρίαρχο το πεδίο των ισλαμικού θρησκευτικού προσανατολισμού Κρατών- παρέχει «εύλογο» πρόσχημα στις ηγεσίες των Κρατών αυτών όχι μόνο να περιφρονούν τις αρχές της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, αλλά και να κυβερνούν δικτατορικά, με τον ισχυρισμό της άμυνας εναντίον μιας αντιδημοκρατικής εισβολής της Δύσης στον χώρο της Ανατολής. Δεν είναι, άραγε, αυτή η εξέλιξη μια μορφή υποβάθμισης ή και υπονόμησης της ίδιας της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας;

δ2) Και δεν πρέπει να υποτιμάται η αδήριτη ιστορική αλήθεια, ότι η Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία γεννήθηκε μέσ' από τον αγώνα των πολιτών εναντίον κάθε μορφής δεσποτισμού. Κατά τούτο, κάθε μορφή επιχείρησης επιβολής της *extra muros* την υποσκάπτει επικίνδυνα, στο μέτρο που την εμφανίζει ως δημοκρατικώς νομιμοποιημένη να διαχειρίζεται τις τύχες των πολιτών της Δύσης -φυσικά *grosso modo*- αλλά και ως προσφεύγουσα στις πάλαι ποτέ απεχθείς γι' αυτήν «δεσποτικές» μεθόδους, προκειμένου να υπερασπισθεί την, δήθεν, υπεροχή της παγκοσμίως και, συνακόλουθα, να επιβάλει, επίσης παγκοσμίως, την εφαρμογή της στην πράξη.

Γ. Η Χριστιανική Διδασκαλία ως τρίτος πυλώνας του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού.

Η υπό τις προαναφερόμενες συνθήκες «συμπόρευση» της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας -οπωσδήποτε δίχως αυτό να της προσδίδει οιοδήποτε θρησκευτικό «πρόσημο»- με ορισμένες βασικές αρχές της Χριστιανικής Διδασκαλίας, όπως είναι κατά κύριο λόγο εκείνες της Ελευθερίας και της Αντιπροσώπευσης, παρέχει ένα μέρος, τουλάχιστον, της εξήγησης ως προς το γιατί η Χριστιανική Διδασκαλία συνιστά, κατά γενική ομολογία και αποδοχή, τον τρίτο πυλώνα του κοινού μας Ευρωπαϊκού Πολιτισμού.

1. Οι «κίονες» του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού.

Συγκεκριμένα, το «αέτωμα» του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού στηρίζεται στους «κίονες» της Αρχαίας Ελλάδας -της Ελλάδας του Ελεύθερου δημιουργικού Πνεύματος και της εξ αυτού απορρέουσας Παιδείας- της Αρχαίας Ρώμης -της Ρώμης της «*Res Publica*» και του Νόμου- και της Χριστιανικής Διδασκαλίας, πρωτίστως μέσω των θεμελιωδών αρχών και αξιών του Ανθρωπισμού, της Αλληλεγγύης, της Δικαιοσύνης, κυρίως δε της Κοινωνικής Δικαιοσύνης. Είναι δε ιδιαίτερος χαρακτηριστικό ότι αυτό τούτο το πρωτογενές

Ευρωπαϊκό Δίκαιο -μέσω της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της Συνθήκης Λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης- θεσπίζει πλειάδα κανόνων δικαίου για την προστασία της αξίας του Ανθρώπου και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητάς του, για την εμπέδωση της Αλληλεγγύης και για όλα τα σύγχρονα Θεμελιώδη Δικαιώματα του Ανθρώπου, με ιδιαίτερη έμφαση στα δικαιώματα που αφορούν την οργάνωση και λειτουργία του Κοινωνικού Κράτους.

2. Η πορεία προς την Ευρωπαϊκή Ενοποίηση.

Επιπλέον, η πορεία προς την Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και, συνακόλουθα, προς την ολοκλήρωση του όλου Ευρωπαϊκού Οικοδομήματος, με βάση τις προδιαγραφές που εξ αρχής είχαν «οραματισθεί» οι ιδρυτές της Ευρωπαϊκής Ένωσης αμέσως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, είναι στενά συνδεδεμένη με τις αρχές οργάνωσης και λειτουργίας της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, ως διαδικασίας εγγύησης της Ελευθερίας. Και τούτο, διότι η Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και Ολοκλήρωση είναι προορισμένη να καταλήξει στην δημιουργία μιας ομοσπονδιακού τύπου Ευρωπαϊκής Ένωσης -με πλήρη σεβασμό, βεβαίως, αφενός των βασικών εθνικών χαρακτηριστικών κάθε Κράτους-Μέλους και, αφετέρου, των εξίσου βασικών κυριαρχικών δικαιωμάτων του- της οποίας το Πολίτευμα θα στηρίζεται στους καθιερωμένους κανόνες οργάνωσης και λειτουργίας της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας.